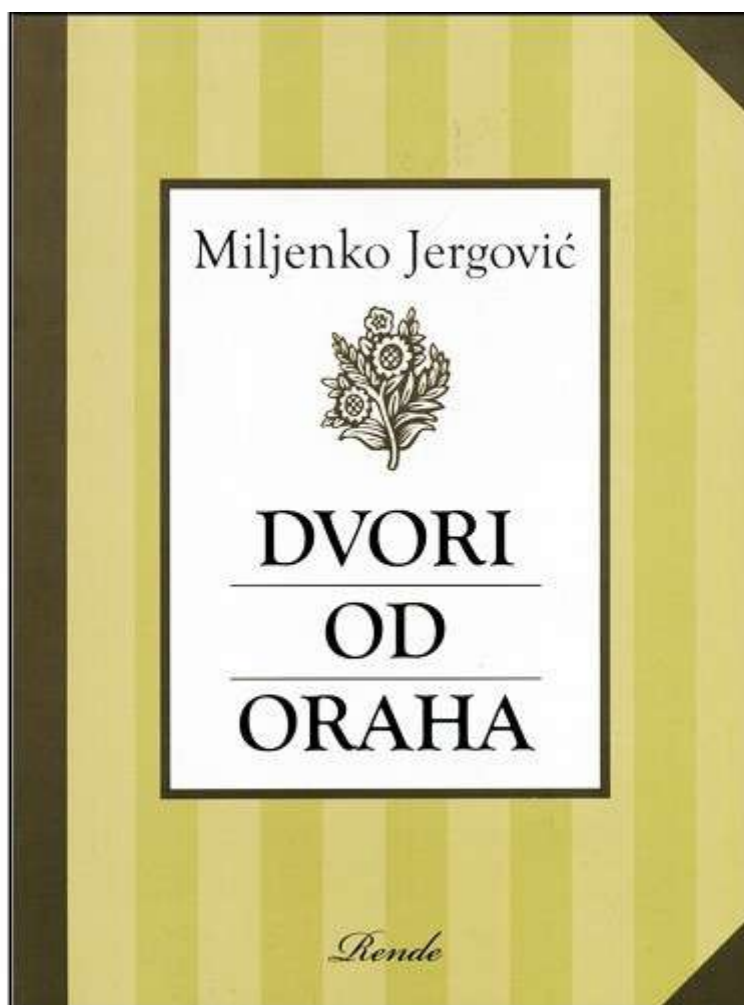

Miljenko Jergović:

DVORI OD ORAHA

www.crowarez.org

princes78

-Gospođo Marija, kćer sam, nisam čudovište! Brinula sam se za nju trideset godina, i život mi je u tome prošao i nikome se nisam žalila. Nisam bježala, kao što djeca pobjegnu od roditelja. Na drugi kraj svijeta pobjegnu. I nije čudo da pobjegnu. Svakakvih nas ima. Nisam bila takva i sad imam pravo nešto reći. Cijeloga jutra išla sam od sobe do sobe, slali su me s prvoga na četvrti kat, pa nazad. Ne znam zašto to čine. Da li bi tako bilo i da sam došla prijaviti ubojstvo? Nisam čudovište, gospodo Marija, vjerujte mi, ali laknulo mi je, vjerujte. Kao da se preda mnom otvorio svijet. I pred djecom isto tako. Možete li zamisliti kako je to kad gledate rođenu majku dok se pretvara u neman, u nakazu, u... ne znam kako bih to uopće nazvala? Bila je majka, dobra ili loša, nije važno, ne znam ni kakva sam ja svojoj djeci, pa zašto njoj da sudim. Ali sam je voljela! Mogu to reći i dobro znam šta govorim. Ali od prije tri mjeseca to više nije bila ona. Vrag se uselio u nju! A ja ne vjerujem u vragove, uroke, duhove pa da mislite kako umišljam. Ali mi smo se noću zaključavali u spavaću sobu, jer samo tako se u toj kući smjelo zaspati. Ja i moje dvoje djece. Ujutro bih čistila ono što je porazbijala, čistila njezina..., njezin izmet po kući, bilo ga je na svakom koraku, po zidovima, po stropovima, užas, ne možete vjerovati koliko toga iz živoga stvora može izaći van. U mjesec dana bila je opoganjena i razbijena svaka stvar u kući. Veliki hrastov ormar, star sto godina, težak sigurno pola tone, iscijepala je u jednoj noći sjekicom. A sjekira ona velika, muškarac ju ne podigne samo tako! Eto, to vam je, gospodo Marija, bila ta starica od devedeset sedam godina o kojoj jučer i danas pišu sve novine. Razumi jem ja to, za njih je ona draga bakica, nonica sa Straduna, svatko je imao takvu. Dirljiva slika, kao pomor tuljana ili psi u šinteraju. Svi bi sada rastrgali tog mladića i rastrgat će ga na kraju! S njime je gotovo, nikada više neće biti liječnik, a tko zna kakav će izaći iz zatvora. Osudit će ga, znam dobro. Ali zašto ga niste sklonili? Ubit će ga ljudi! Zašto ga ne stavite u pritvor? Zar čekate da stvarno dođu po njega i linčuju ga kao na Divljem zapadu? Tako bi cijela stvar bila riješena. Bez muke i suda i vašega mi ješanja u jednu tragediju.

Tako je, gospođo Marija, ovo je tragedija! Ali ne jedne devedeset sedmogodišnje starice, nego tog mladića, koji nas je spasio. Mene i moju djecu! Mogla bih šutjeti, jer je moja nesreća došla kraju, ali neću taman da završim kao i on. Ako nekoga treba rastrgati, imate nas, mi smo već navikli. Nama se ne može dogoditi ništa što nam se već nije dogodilo. Nije smrt najstrašnija, gospođo Marija! Gore je ono što čovjek preživi. Ni sramota nije najstrašnija. Ima puno gorih stvari i ne daj bože da to osjetite na svojoj koži. Ni vi, ni iko vaš! Ja neću moći živjeti s tim da je taj mladić stradao zbog nje. Ne želim, pa da stotinu puta mislite da sam čudovište, a ne nečije dijete! Ali to, to, to, ne znam kako da to nazovem, to nije bila moja majka! Kada bih vjerovala da jest, istog bih trena skočila kroz ovaj prozor, između rešetki bih se provukla, ali ne bih podnijela da me je nešto takvo donijelo na svijet. Mislite da sam luda? Da, da, sigurno mislite da sam luda, da sam u šoku, da ovo što govorim nije istina i da će se sutra sve promijeniti, nakon što netko porazgovara sa mnom, uvjeri me, objasni mi, pošalje me psihijatru, našopa me sedativima kao gusku. Ali varate se! Ne znate koliko se varate i koliko sam puta u zadnja tri mjeseca poželjela spasiti svoju djecu i sebe, ali nisam imala hrabrosti, nisam znala kako da to učinim, a danas mi je žao, nikad si neću oprostiti, jer sam ja kriva što se tom mladiću sad raspada život. Tako je, ubila bih i ne bi mi ruka zadrhtala, samo da sam znala... gledala je ženu koja ne prešta je vikati i nije joj bilo jasno kako je završila u njezinoj kancelariji, tko ju je poslao i s kakvom namjerom.

Marija Kablar bila je samo policijski arhivar i ostalo joj je tri mjeseca do mirovine. Već dvije i pol godine, otkako je dokumentacija kompjuterizirana, sjedila je u sobi 407, ništa ne radeći i čekajući da joj istekne vrijeme. Pila bi kavu, okretala minijturni pješćani sat, od osam do četiri okrenula bi ga točno sedamsto dvanaest puta; brojala je u više navrata i uvijek bi bilo sedamsto dvanaest.

Rijetko je čitala novine ili uključivala mali japanski tranzistor, tako da bi se moglo reći da osim kave i pješčanoga sata njezin radni dan nije imao drugih sadržaja. U dvije i pol godine na vrata kancelarije pokucali su desetak puta, uvijek greškom, osim jednom kada su došli provjeriti protupožarne aparate. U početku je strahovala od otkaza, a onda se smirila, shvativši da su je svi zaboravili i teško će ju, među dvjestotinjak zaposlenih, pronaći prije dana kada će s navršenih šezdeset pet otići u kadrovsku službu i objaviti da ide u mirovinu.

Tako to ide, ako se sama ne sjeti, oni neće, nego bi je pustili da tu ostane još dvadeset godina. Nakon što se prije šest godina rastala od muža, otišao je s trideset godina mlađom curom, i nakon što su poumirali ili iz grada otišli svi prijatelji i oni s kojima se mogla naći u Gradskoj kavani, Marija Kablar čekala je još samo penziju, pa da se vrati u Glamoč iz kojega je otišla prije pola stoljeća, ali gdje je još uvijek, tako je zamišljala, mir njezina života. Dolazak nepoznate ju je uznemirio; strahovala je da ona tu nije slučajno, jer joj se odmah obratila po imenu; dobro, to ime piše na vratima, ali ispod piše i viši arhivar, tako da je malo vjerojatno da se radi o zabuni. Prije će biti da se netko sjetio i odlučio joj smjestiti, makar da je podsjeti kako tu sjedi, ne radi ništa i prima plaću. I to baš kad joj je ostalo još samo tri mjeseca do kraja.

-Mislim da ste pogriješili, ja se ne bavim policijskim poslovima - oprezno progovori, gledajući uplakanu ženu preko naočala. To je uvijek činila kada je htjela izgledati ozbiljnije i sigurnije u sebe. - Nisam pogriješila. Sve vrijeme to pokušavam reći, ali me nitko ne želi saslušati. Stvarno nisam pogriješila.

Pokušavam spasiti čovjeka koji nije kriv. A to nije greška. Nije grijeh. Recite, zar je i to postalo grijeh? - navaljivala je gošća. Doimala se prilično iskrenom, ali istovremeno nepodnošljivo teatralnom. Ili je luda ili opčinjena time što se našla u policijskoj zgradi.

- Gospođo, ja sam samo arhivarka. Ništa drugo. - Zaista... A gdje vam je arhiv? Pokažite mi onda arhiv!...

- Jeste li pročitali što piše na vratima?...- Nisam, zašto bih čitala? - slagala je žena, a Mariju Kablar počeo hvatati panika.

Znači, netko ju je poslao. To je sigurno. - Pogriješio je onaj tko vas je poslao k meni. Vjerujte!... - Oprostite, a vjerujete li vi u Boga?...

- Tko ste vi da me to pitate? - ljutnu se. Još će joj i ateizam natovariti na vrat. Nije shvaćala zašto. Tri mjeseca pred mirovinu ne mogu joj ništa ni po ljudskim, ni po državnim zakonima. Što ih briga ide li u crkvu, kad dobro znaju da ne ide.

- Nitko sam, eto tko. I ne vjerujem u Boga, ali vjerujem da se čovjeku sve u životu vrati, svako zlo...

- Dobro, i što onda?... Zašto mi ne želite pomoći? Sjedila je stiskajući u krilu minijaturnu lakiranu torbicu, kakve se nose na pogreb i u kazalište. Taj detalj Mariju malo rastuži. Gumene čizme na nogama starca koji čeka u redu na banci, majica University of Los Angeles na tijelu Cigančića koji prosi pred crkvom, kravata na umirućem bolesniku, puknuta nit na čarapi bivše britanske premi jerke, crna lakirana torbica u rukama žene koja je došla na policiju: pojedinosti koje bi je uvijek više dirnule od prizora stvarne nesreće.

- Pomogla bih vam, ali to naprosto nije moj posao... Nije ničiji. Strašno je da je pomoć čovjeku postalo posao... Ali ja vam, gospođo, ne mogu pomoći. To naprosto nije u mojoj moći...

- Diana se zovem. Vjerojatno znate iz novina...

- Žao mi je, ali stvarno rijetko čitam novine... - Morali ste čuti na ulici. O tome priča cijeli grad. Mengele iz naše bolnice usmratio je devedeset sedmogodišnju staricu. Tako piše... - Vjerujte mi da ne znam. Nisam čula. Trudim se što manje čuti. A to je vaša majka? Žao mi je gospođo...

- Diana, niste zapamtili? Nije vam žao. Da vam je žao, saslušali biste me...

- Pa zar nisam? Govorili ste, a ja sam slušala... I jeste li nešto razumjeli?...

- Nisam... - Eto vidite, niste. - Samo čekate da izađem van. Trpite me jer ste pristojni i nećete me izbaciti, kao što su me drugi izbacili...

- Stvarno mi je žao. Sigurna sam da to nije u redu. Svakoga bi trebalo saslušati...

- Tek tako to kažete. Jer vam dobro zvuči.

Marija je zbilja vjerovala da bi u policiji trebao biti netko čiji bi posao bio samo da sluša ljude. Tada bi bilo manje umorstava iz očaja ili osvete. Recimo, neki psihijatar ili svećenik, čiji bi posao bio da ih smiruje i uvjeri da će biti bolje.

-Tko je taj mladić, upita Marija. - Koji mladić?...- Taj o kojem ste govorili. Mladić koji nije kriv...

-Doktor Vlaho Pešut - odgovori Diana, kao da bi joj to ime trebalo nešto značiti. Marija automatski klimnu glavom, kao da joj nešto i znači. A što vam je on?... Ništa, što bi mi bio! Diana se uzбудila, sluteći nekakvu aluziju; još uvijek nisu počela ogovaranja među susjedima, a sigurno hoće, znala je da hoće i znala je da će prva stvar biti da je spavala s mladim doktorom i zato sad proda je rođenu mater, samo da bi ga spasila.

- Zašto ste takvi, zašto odmah na to pomišljate?... - Ništa nisam pomislila. Samo pitam...

- Vjerujete li da se rođena majka može pretvoriti u čudovište, u nekoga koga uopće ne poznajete?...

- Ne znam. Pretpostavljam da može. Svašta se sa čovjekom dogodi kad ostari...

- Pa zašto me onda pitate za njega?... Vi mislite da... Ne, nego ja znam što ste vi pomislili...

- Nisam, ispričavam se najiskrenije, ali nisam. Neugodno mi je, evo zacrvenila sam se, zbilja tako nešto nisam pomislila. Gledala ju je i mislila: je li ta žena luda ili je ona stvarno rekla nešto što nije trebala ili što nije htjela. Nikad joj ne bi palo na pamet činiti takve aluzije.

Shvatila je da Dianu više ne može samo tako skinuti s vrata. Izade li Diana sada iz sobe, Marija će otići u penziju, vratiti se u Glamoč, provoditi dane negdje gdje bi trebao biti raj, ali neće ju prestati mučiti to da je možda uvrijedila i odbila ženu koja joj je u kancelariju ušla sa stvarnim problemom. I to prvu takvu u trideset godina rada u policiji. Kada se tek zaposlila u arhivi i dobila službenu iskaznicu i pištolj, takva su vremena bila da se pištolja našlo i za arhivare, očekivala je da će sve biti kao u filmovima.

Inspektori će joj dolaziti s neriješenim slučajevima od prije dvadeset godina, ona će noću prekopavati po registratorima, u naizgled nevažnim spisima pronalaziti ključ ubojstva i živjeti uzbuđljivim životom punim pravde. Nikad se nije dogodilo bilo šta slično. Rad na policiji nije se razlikovao od rada u komunalnom preduzeću; pospremala je papire koje više nitko nikada nije tražio, a nakon samo šest mjeseci oduzeli su joj i pištolj. Valjda su počele godine štednje. Nije žudjela za životom iz filmova, nije vjerovala da ga zaslužuje, samo je nakratko pomislila da bi joj se mogao desiti. Kasnije je samoj sebi bila smiješna. Ipak je tada imala trideset pet godina i nije bila balavica, pa da se zanosi takvim stvarima.

-A kakva je bila prije nego stoje ostarila? - pitala je Dianu ne bi li popravila stvar.

- Više ne znam. U svakom slučaju bila je normalna... - Oporavit ćete se vi. Osjeća se da imate snage...

- To samo onako govorite. Ne poznajete me...

- Ne, ali osjeti se kad je žena spremna na borbu...

- Vjerujete u takve stvari?... - Moram vjerovati. Drukčije ne bih mogla...

- Mislite, ne biste mogli raditi na policiji? - Marija se nasmija i tek tada Diana primi jeti godine na njezinom licu.

Povjerovala je da ta žena ipak ni o čemu ne odlučuje. Zato ju vjerojatno nije ni otjerala.

-Ne, nisam na to mislila. Nego onako, u životu.

- Hoćete li da nam naručim kave? To je, istina, najviše što mogu učiniti...

- Dobro, i to je neki početak - rekla je Diana i objesila torbicu na naslon stolice. Znak povjerenja koji nije ostao neprimi jećen.

- Sad mi je malo lakše - rekla je Diana nakon što je dječak u crnobijeloj konobarskoj odori donio kave.

Pogledala ga je: crnokos i bubuljičav, s tankim crnim dlačicama ispod nosa.

- Prvi razred ugostiteljske - Marija će nakon što je izašao, u policiju ih šalju na praksu. Lakše je tako nego plaćati profesionalca...
- Rekli ste to baš kao da radite na policiji.
- Nitko ne bi tako rekao: profesionalca - nasmijala se.
- Drago mi je da vam je bolje...
- Ali i dalje mislite da sam luda?...
- Iskreno ću vam reći: ne mislim ništa. Samo znam da vam nije lako. Nije nikome tko uđe u ovu zgradu. Naravno, ako nije došao zami jeniti vozačku...
- Jako mi je stalo da mi povjerujete. Da mi bilo tko povjeruje... - Vjerujem vam. Svaku riječ. Zašto biste lagali staroj arhivarki? To se još nije dogodilo. A ni neće. Još tri mjeseca i ja odoh u mirovinu...
- Starosnu? Nije moguće - lagala je Diana, pa ne izgledate kao da vam je toliko godina... I više nikada neću ući u ovu zgradu.
- Pogledajte onaj zid. Tu su nekad stajali dosjei s nerazriješenim seksualnim deliktima. Od stropa do poda, cijeli zid prepun silovanja. Prije mene tu je radio neki Trebinjac, dali su mu otkaz jer je čitao te užase i zatekli su ga kako masturbira. Možete li zamisliti? Samozadovoljava se nad silovanjem petnaestogodišnje djevojčice! Mislim da su me i smjestili tu zato što sam žensko, pa valjda neću doći u iskušenje. Eto, to vam je priča o policiji i mom radu u policiji...
- A gdje su sad ti dosjei?... Pretpostavljam da je većina uništena zbog zastare. Tko bi čuvao dokumentaciju o silovanjima od prije trideset i više godina.
- Arhiva je nedavno većim dijelom kompjuterizirana. Od tada samo sjedim i ništa ne radim...
- Znači, ništa se od svega više ne zna. Prošao voz, kao da se nikada nije ni dogodilo... Tako je. Otprilike... Nije pošteno. Ipak je netko to uradio. Mislim silovao. I neke žene su nastradale. To ostane za cijeli život... Većina ih nije živa... Ipak nije pravedno...
- Slažem se, ali sad je gotovo. Marija je pomislila da je i ta žena možda silovana. Nikad ne znaš kada ćeš reći nešto što ne treba. Zato je bolje uvijek paziti, o čemu god da se radi, paziti da o ružnim i tužnim stvarima govoriš što opreznije. Eto, vjerojatno nije ni trebala reći što se u tim dosjeima nalazilo, jer možda i ona...

- Taj liječnik bit će optužen da je ubio moju majku - reče Diana - i šta bih ja sada trebala učiniti?

Niti ju je ubio, niti je to više bila ona. Mariji nije bilo drago da se stvari ponovo vraćaju na početak. Željela je da se Diana smiri, ali ne i da na nju prebaci i pretovari nešto od čega, to je jasno, može biti samo štete i neke zajedničke sramote. Slutila je to kao opasnost koja nailazi i kojoj može izbjeći samo ako Diana odustane od toga što je namjerila.

- Najbolje bi bilo da sačekate suđenje - rekla je - policija ne odušta je lako. Kad zagrizu, oni teško puštaju. Moj savjet vam je da čekate i nikome ništa ne govorite. Znae, mali je ovo grad... - Šta time želite reći? - namršti se i uspravi. - To da ružne priče lako krenu. Ljudi samo čekaju na žrtvu...

- Ali nisam ja žrtva, nego mladić koji će ni kriv ni dužan završiti u zatvoru, Diana je već mislila bi li se digla i otišla, bez riječi, jer ovo nema smisla. Kada je netko tako bezosjećajan i ne želi shvatiti da se ne radi o svađama na peškariji i dječjim igrarijama, nego o tome hoće li jedan čovjek, svejedno koji, stradati ni kriv ni dužan i životom platiti za nešto što se moglo i moralo izbjeći, samo da smo bili ljudi.

- Ako se priča raširi - pokušala ju je smiriti - tada će sve biti uzalud. Ni sud vam neće vjerovati. Vidjela sam takve situacije hiljadu puta - lagala je jer nikad nije ni bila na sudu. - Svjedočite istinu, a onda druga strana od vas napravi luđakinju. Tužiteljstvo dovede svjedoke, najčešće susjede, koji onda govore da niste normalni i da ste uvijek bili takvi. Niste pozdravljali ako ih sretnete na stubištu, mučili ste rođenu majku koja je, naravno, bila divna žena i slične stvari. Upozoravam vas, to uvijek završi na isti način - raslo je u Mariji samopouzdanje i za čas je izmislila priču: Jednom se tako dogodilo, davno je od toga, sigurno trideset godina, da je starac, lučki kapetan u mirovini, koji je živio na Lapadu, izgorio u svome stanu. Policija je zaključila da se radi o samoubojstvu, ali njegova kćer, kasnije se morala iseliti u Australiju, pričala je po Dubrovniku da joj se otac nije ubio, nego da gaje, zbog nasljedstva, usmrtio rođeni sin, a njezin polubrat. I što mislite kako je to

završilo i kome su vjerovali? Nego vi lijepo sačekajte suđenje i tada recite istinu. Možda će ljudi biti šokirani, možda će vam svašta govoriti iza leđa, ali će vam vjerovati...

- Tako mislite? Ne znam kako ću živjeti ako za tog mladića nešto ne uradim - rekla je Diana i to je Mariji zvučalo kao zgodna laž nekoga tko cijeloga života prijeteći kako će se zbog nečega žrtvovati. Ali kako god bilo, željela je izbjeći da bude upetljana u priču, i to baš sada kad je došla do kraja. Taj kraj nije osjećala kao odlazak u mirovinu, nego kao kraj života ispunjenog nesporazumima i prevarama, u kojima se nikada nije uspjela snaći, nego je sve nalikovalo beskrajnom vozačkom tečaju. Instruktori su se izmjenjivali, vikali na nju i gubili živce jer joj tolike godine nisu bile dovoljne da nauči ono za što su drugima potrebna dva mjeseca. Nije u takvome životu bilo previše muke, ni tuge, jer je prolazio lako, ali bez ikakva cilja i pravog zadovoljstva. Nakon što ju je napustio muž shvatila je da ga nikada nije voljela, ali ništa nije poduzimala jer svoju ljubav ili njezino odsustvo nije imala sa čime uspoređivati. Nekome drugom samoća bi poslije godina braka bila strašna, ali Marija je već drugo jutro nakon njegova odlaska nastavila živjeti svojim životom, kao da je uvijek bila stara usidjelica, s ritualima koji su svi bili nalik onome s pješćanim satom. Osjećala je nelagodu samo od mraka i onoga što se u mraku ne vidi i od toga što nakon njegova odlaska više ni sa kim nije razgovarala dulje od deset minuta. Počela je primjećivati tko je sve umro, nestao i otišao iz grada, pa je tako i odlučila da s prvim mjesecom mirovine napusti to pusto mjesto i vrati se u Glamoč. Cijeli jedan život bio je definitivno potrošen, ali nije za njim žalila. Samo je htjela da ono što dolazi poslije bude onakvo kakvo je bilo prije nego što je postala svjesna da živi. Dianin dolazak je prva ozbiljna prijetnja njezinom spokoju.

- Samo budite mirni - rekla je - i nemojte nikome previše vjerovati. Diana se osvrnula za svojom torbicom: - Pomogli ste mi, da znate da jeste! - stvarno je vjerovala u to. Marija je ustala, rukavom zakačila šalicu, tek da se začuje porculanski zveket.

-Drago mi je što smo se upoznali - rekla je i pružila ruku.

- Sigurno ćemo se još vidjeti - odgovorila je Diana tražeći po stolu i ispod njega nešto što je zaboravila.

Odlazila je zadovoljna, iako nije postigla ništa od onoga što je namjeravala dolazeći u policiju.

Čak nije ni ispričala što se događalo u gradskoj bolnici, a zbog čega bi doktora Kneževića trebalo osloboditi svake krivnje i prekinuti hajku koja traje po novinama i gradskim trgovima. Bila je zadovoljna što se izborila da ju pola sata netko sluša, svejedno što govorila, jer je to za nju mogao biti novi početak, nakon čega može zaboravljati prošle mjesece, vrijeme koje se u jednom trenutku činilo konačnom i potpunom propašću, kada se prestajala sjećati kako joj je majka nekada izgledala i da je uopće imala majku. Marija se vratila svome čekanju. Još dvadesetak puta prevrnula je pješčani sat i još jedan dan bio je gotov. Dok je kretala kući i uzimala šalice od kave da ih stavi na radijator ispred svoje sobe, odakle će ih pokupiti dječak u crnobijeloj konobarskoj odori, još jednom se, vjerojatno posljednji put, sjetila gošće. Nekog drugog bi zanimala ta priča, mislila je, ljudi su previše znatiželjni, pa im se zato i događa toliko nesreća u životu. Ako ne znaš ono što ne moraš znati i što ti se ne sruči na glavu, tebi i tvojima - ako ih imaš, mnoge te loše stvari naprosto zaobiđu. Zadovoljna sobom zaključala je kancelariju i nestala.

XIV

Nakon što je luda Mande u svojim noćnim divljanjima šakom razbila debelo mliječno staklo na kuhinjskim vratima i ujutro ju je našla kako leži u lokvi krvi i izmeta, blijeda kao da je sav život iz nje već istekao, Diana je nazvala hitnu pomoć. Bilo je gotovo s lažima i obmanama, nije više od grada mogla sakrivati ono što je grad zapravo i znao, da joj je majka u devedeset sedmoj godini sasvim sišla s uma. Ali na kakav način: psovala bi i proklinjala, najgorim kletvama i na najstrašnije načine, izvrćući utrobe bližnjima i pokazujući od sebe ono što nije za pokazivanje niti kada je čovjek mlad.

Skidala bi se gola, mršava kao avet, hvatala se za osušenu dojku i vikala: - Oš mlijeka, kurvo lučka, oš da ti podojim kopilad?

Ili bi se hvatala za ono među nogama i puštajući mlaz govorila: gledaj suhopizdo stoje žensko! Diana je od toga, i od još gorih stvari, sklanjala djecu koliko je mogla, ali od onoga što se događalo u njihovim dušama bilo joj je strašnije to da bi još netko mogao čuti ludu Mandu, kako je jedne noći Darijan prozvao svoju nonu Reginu, pa su je tim imenom sve troje dalje zvali, valjda pokušavajući sebe uvjeriti kako ona nema veze s babom s kojom su ranije živjeli.

Diana je, još prije dva i pol mjeseca, dakle malo nakon što je ono najgore počelo, pokušavala majku smjestiti na gradsku psihijatriju, ali tamo nije bilo mjesta ni za normalne, a kamoli za luđake. Desetak kroničnih slučajeva napuštenih od obitelji zauzimali su već godinama pola odjela, dok je drugo pola otpadalo na prolupale ratne veterane te pokojeg sina i kćer iz bolje kuće, koji su već prošli deveti krug droge i nije im bilo spasa, a roditelji su ih htjeli sakriti od svijeta. Nije se moglo naći mjesta za jednu mahnitu i agresivnu staricu. Možda bi ga i bilo na drugim odjelima, Regina je ionako bolovala od stotinu bolesti, ali Diana se još i mogla pomiriti s tim da psihijatri vide u što joj se mater pretvorila, no da to vide drugi doktori nije do ovoga jutra dolazilo u obzir. Hitna pomoć došla je sat nakon poziva. - Pa šta je ovo, žive li gudini tu? - nije se suzdržao debeli bolničar obrijane glave. Diana je panično smišljala što bi slagala, činila je to otkako je nazvala hitnu pomoć, ali ništa što bi moglo objasniti potpuno razoren, zasran, zapisan i krvav stan nije joj padalo na pamet. Mirni i Darijanu je rekla da ostanu zatvoreni u spavaćoj sobi dok ne odvedu ludu Mandu. Bolje da ih bolničari ne vide.

-Ajde baba, idemo - rekao je ćelavi i pokušao ju prihvatiti ispod pazuha dok ju je njegov kolega, stariji sijedi mršavko s naočalama, htio uzeti za noge, ali se luda Mande munjevito okrenula i zubima ga zgrabila za ruku. - Za gospu blaženu - odskočio je dva metra unatrag- a što ti šutiš, jebem mu boga, smiri je! - zaurkao je na Dianu. Ona je stajala uza zid na kojem su se vidjeli tragovi nečisti koju je neke od proteklih noći starica razmazivala po zidovima; šutjela je i gledala u pod. - Ona nije normalna - konačno je rekla. - Je li, a mi mislili da je tu držiš da čuva kuću i grize poštare! - reče sijedi. Ćelavi opet krenu na ludu Mandu, ovog puta joj je zašao

više iza leđa, ali ona se izvrnu kao mačka i škljocnu zubima.

- Nije ovo naš posa, idemo! - reče sijedi. - Ljudi, nemojte molim vas - zavapila je Diana. - Sinjorina, mi smo vam od infarkta i od pneumonije, ako vam to zatreba, zovite nas, a za ovo zovite koga drugog - reče sijedi. Čelavi je stajao nad ludom Mandom i gledao ju odozgo: a kako bi te puka no gon u glavu! Ona mu se bijesno kezila, sijevala rijetkim i oštrim žutim zubima i vrebala priliku da ga ščepa za muda. Tu je Diana shvatila na koga treba igrati, odlučna da pod svaku cijenu završi ono što je konačno započela. - Vodite je, molim vas! - sklopila je ruke pred čelavim. - A gdje da ju vodimo ako ne znamo ni kako?... - U bolnicu. Iskrvarit će... - Ako nije dosad, neće ni odsad - umi ješa se ponovo sijedi - idemo. Damire, dok te stara nije za guzicu ćapala, znaš da nema antitetanusa u bolnici - šalio se, sve se trudeći da Dianu pošto - poto ponizi, niko nam ovo neće virovat... - Može li za sto maraka? - molila je čelavog. - Ma ni za petsto! - sijedi joj se nadvirio preko ramena. - Budite ljudi, ako boga znate! - molila je. - Ajde, daće vam baba bokun piske! - najednom se i ludoj Mandi svidjela ideja da ju nekamo vode. - Aj, daj svakom po sto maraka - smilova se čelavi. - Ja neću, boga mi velikoga! - opirao se sijedi. - Hoćeš, hoćeš, Tripune - reče čelavi - a ti ovo ne gledaj! - obrati se Diani, i ščepa staricu srednjakom i palcem za vrat, ona zakrklja, boli, je li stara da boli? - E, budeš li grizla, drugi put te neću pustiti - reče to i uhvati je ispod pazuha. Luda Mande je, vjerojatno, bila previše iznenađena da bi brzo stigla uzvratiti, ali kako ju Tripun nije prihvatio za noge, poče bijesno udarati po parketu. - Držje, Tripune! - što je Tripun i pokušavao nakon što mu je valjda bilo dosta izmotavanja, ali kako je stara opet naglo ojačala, to mu je teško polazilo za rukom i svako malo pogodila bi ga u bradu ili nos. Gotova si, kurvo stara!, dreknu nakon što je konačno uspio ščepati njezina mršava koljena. Osjetio je čašice pod palčevima kako stružu o vrhove istrošenih kostiju. Naježio se kao kad bi noktima zagrebao po školskoj ploči. Dok su je nosili niz stubište, luda je Manda urlala, ljudi pomagajte, striljat će me, zaklat će me!, i samo se vidjelo kako se pomiču poklopci na špijunkama, a susjedi vire i pamte.

Diana je išla nekoliko stepenika iza njih, u kućnim papučama, sa crnom lakiranom torbicom preko ramena i dvjesto njemačkih maraka u znojnoj ruci. U bolničkim kolima ćelavi je izvadio injekciju i starici koju su Diana i Tripun jedva držali na ležaju, onako kroz kućnu haljinu, sručio iglu u stražnjicu. - E, baba, sa'š bit mirna! Pet minuta kasnije Regina Delavale ležala je kao mrtvo mumificirano tijelo, s blagim osmi jehom na mirnome i spokojnom licu, na kojem je Diana tada posljednji put vidjela nešto od svoje majke. Dok spava ista je kakva je bila, pomislila je, sigurna da bi radije cijeloga svog života ostala uz to usnulo tijelo brinući se o njemu, nego da se još jednom, makar na pet minuta, probudi u njemu luda Mande. Pred dolazak u bolnicu ćelavi je zabio još jednu injekciju. - Pazite, zbog ovoga što sad radim ja mogu izgubiti posao – rekao je. - Na prijemnoj ćeš reći da ste ju našli u nesvijesti od iskrvarenja. Ne do ti dragi Bog da im kažeš što sam joj radio, jer ću te naći gdje god pošla i jezik ću ti iščupati, razumi ješ? Diana je klimnula glavom. - E, jesi lud, kako joj možeš virovat! - uzdisao je Tripun. - A sad pare na sunce! Diana je ćelavom pružila dvjesto maraka, on je uzeo samo jednu novčanicu. - Drugo njemu! – načinio je pokret kažiprstom kao da ju tjera. - E, nek san dočeka da mene ženska plaća! - našali se Tripun pružajući dlan. U prijemnoj ambulanti Diana je predala Regininu zdravstvenu knjižicu i mladoj doktorici, vjerojatno stažistici, krasotici krupnih crnih očiju, koja se jednako lijepo osmjehivala i zabrinjavala, prodala sve potrebne laži. - Ništa se ne brinite, sve će biti u redu - govorila je doktorica prelazeći joj dlanom po nadlaktici. Brinut ću se za nju kao za svoju baku! Diani su, bez ikakve najave, grunule suze na oči. Gorko je plakala na punim grudima nepoznate djevojke koja je u onesviještenoj ludoj Mandi vidjela svoju baku i koju je ona, Diana, prevarila kao nikoga u životu.

Plakala je i nije mogla prestati, nad sobom i nad tom curom i nad onim što će se dogoditi kada se luda Mande probudi, a djevojka shvati što je užas i u što se jedna lijepa i dirljiva priča može pretvoriti.

-Oprostite mi, molim vas - grcala je, a mlada doktorica niti je znala što joj treba oprostiti, niti su je pripremali za ovakve slučajeve. Kada je počinjala raditi sigurno su joj dali stotinu savjeta o tome kako se treba ponašati prema bolesnicima i njihovoj rodbini, kada valja lagati a kad govoriti istinu, ali nisu joj rekli kako postupiti kada imaš ženu u zagrljaju koja bi ti mogla biti majka, i čije vrele suze su nešto najčudnije mokro što si ikada osjetila na svome tijelu. Možda najbliži parafin što se slijeva niz svijeću jedne davne zimske noći na Koločepu, a ona ga je, vrelog, hvatala na dlan. Dok se vraćala kući sa spiskom stvari koji joj je sastavila mlada doktorica, da ih popodne donese ludoj Mandi ; pidžamu, kućni ogrtač, sapun, ukosnice i četkicu za zube - Diana je znala da neće stupiti nogom u stan, a starica će već biti budna i rasplitat će se sramno klupko, cijela bolnica saznat će istinu da Regina Delavale nije pala u komu od iskrvarenja, nego su je nečim uspavali da bi je mogli ludu doktorima podvaliti. Tako nešto nikad se nije dogodilo, barem ona nije čula da jest, pa će priča biti tim zanimljivija, bolje će se i brže širiti, sve dok ne dođe do zadnje peškaruše. A tada će započeti ispiranje usta njezinim imenom, koje će trajati godinama i zauvijek, da bi nadživilo i ludu Mandu i Dianu i postalo trajan dodatak obitelji skome prezimenu, tvrđi od gradskih zidina i jači od moći sveca zaštitnika. Ovdje se stoljećima pamti kome je tko u porodici bio lud, prenose se sjećanja na debilnu djecu koja su umirala ne navršivši sedmu godinu, zna se čiji je brat silovao četrnaestogodišnju djevojčicu i bacio je u škrapu iznad Popova polja i kome je prababa pobjegla s Turčinom i po izmirskim sokacima spuštala gaće, i u sebe primala francuske trgovce i putopisce, pamti se svako kopile rođeno od vremena kad ovo još nije bio grad nego gomila kamenja nadnesena nad morem, bilježe se vijesti o događajima u dalekoazijskim lukama, svaki kapavac, triper i goroneja, i nema porodice koja je duže od jedne generacije u gradu a da ju ne prati barem deset sramnih priča, od kojih se braniš samo tako da u tuđem dvoru i obitelji skome stablu uzgajaš korov i čuvaš sjećanja na tuđi gad i rugobu. Znala je da će se s tim nužno miriti, a za mirenje nije bila spremna. Hvatao ju je užas pred mišlju da mora odgovoriti istom mjerom, svakome tko joj nešto dobaci i za koga god čuje da prenosi priču i da u tome

uživa. Djecu nije zatekla doma. Po navici su pobjegli van, kao što već mjesecima bježe, a i što bi radili u sobama u kojima se nema na što sjesti, niti se išta može uzeti u ruke bez straha da je opoganjeno. Stajala je nasred onoga što je nekad bila dnevna soba, nemoćna da učini bilo što. Metla ni ribaća četka ne mogu počistiti i oprati ono za što ne bi bio dostatan ni kamion gradske čistoće, skupa s deratizacijskom ekipom: prljavštinu koja se da počistiti samo ako je tuđa. Najbolje bi bilo zaključati i zapečatiti ovo strašno mjesto, nikad se ovamo ne vratiti i nikoga ne pustiti unutra. Luda Mande uspjela je uništiti sve što se u kući moglo smatrati uspomenom i za čime ljudi žale kada im spaljuju dom. Diani ovaj stan više nije značio nešto njezino, samo mjesto na kojem provodi noć. Bila je odlučna ni po koju cijenu ne dozvoliti da joj vrate ludu Mandu. Borit će se kao lavica, prelazit će preko mrtvih glava, izložiti sebe i sve svoje, ali neće je primiti nazad makar morala skupa s Mirnom i Darijanom bježati iz grada i negdje drugdje živjeti kao podstanar i čistiti tuđa stubišta. Već je to radila i zna da se može preživjeti i tako, a i djeca su velika, pa neka se snalaze sama. Sve je bolje od toga da se luda vrati i da počne ispočetka. Ali bez nade da će je se žive ikada riješiti. Našla je neku staru pidžamu, uzela Mirnin ružičasti kimono kojeg je dvije godine ranije dobila od onog Šveđanina i nikad ga nije ogrnula, niti ga je voljela vidjeti, sitnice je pokupila u neseser za plažu i sve to potrpala u najlonsku vrećicu.

Znala je da ludoj Mandi ništa od toga u bolnici neće trebati, ali nije važno; činila je Diana to zbog sebe, ne bi li liječnike uvjerila da nije čudovište i da se brine za svoju majku. Izašla je iz kuće, iako je bilo rano za bolnicu. Htjela je da prođe bar nekoliko sati, da se malo naviknu na ludu Mandu, da ih ispsuje i izgrize, možda da negdje pronađu luđačku košulju, jer ako prerano stigne, moglo bi se dogoditi da im moradne nešto objašnjavati ili da, nedajbože, zatekne staricu kako još uvijek spava. Zato je polako, nogu pred nogu i obilaznim putovima, krenula prema bolnici. Računala je da će joj tako trebati najmanje četrdeset pet minuta.

Zastajala je pred svakim izlogom, gledala šarene ljetne haljine, ulazila u dućane s loncima i tanjurima, u kući više nisu imali nijednoga, smi ješila se prodavačicama i stalno imala dojam da to čini posljednji put, jer će se uskoro raširiti glas o ludoj Mandi i više nitko Dianu neće gledati tako kako je one sad gledaju.

-Gospođa, pogledajte ove, pravi kraljevski pjati, biće da je miss Simpson iz njih jela! - rekla je mala trbušasta trgovkinja s naboranim licem cirkuskoga patuljka. Djelovala je kao da je pročitala baš svaki ljubavni roman koji je ikada objavljen i da u njoj žive sve priče u kojima je svaki nesretan završetak imao svoj veliki smisao. Evo nekoga koga neće zanimati ludilo Regine Delavale, pomisli Diana i osjeti onu bliskost s patuljčicom zbog koje bi joj trebala reći nešto lijepo i nezaboravno. Kupala se u Trstenu, potpuno gola, ona i Edward. Moj barba ju je svojim očima vidio. Bio je dijete. Patuljčica je bila iznenađena, čak se na trenutak učinilo da misli da ju žena zafrkava. Mislite na miss Simpson, koja nije mogla biti kraljica, pa onda ni on više nije htio biti kralj? Diana se nasmija, skoro bi pogladila patuljčicu po glavi, samo kad ne bi bilo onih koji to gledaju. Tako je slatko širila svoje male oči, uokvirene mrežom dubokih indijanskih bora. Da, ona, niste znali da su jednoga ljeta, moglo je to biti trideset šeste, bili kod nas, tajno, i kupali su se kao nudisti?... - Goli! - patuljčica zaprepašteno sklopi ruke. - Da, da - potvrđivala je Diana, kao da se radi o zajedničkim rođacima. Izašla je iz dućana sretna što je nekome uljepšala život. Malena prodavačica kuhinjskoga porculana sada ima nešto čime će se mjesecima baviti. Ići će u Trsteno, skakutati po stijenama pokraj mora i dodirivati kamenje, u nadi da su taj isti oblutak, tu istu stijenu i fosil račića dotakli prsti Wallis Simpson dok se gola naginjala da poljubi Edwarda, a na glatkoj bijeloj stražnjici vidjeli su joj se crveni tragovi borovih iglica, školjki i oštrog kamenja. Što si manje ljubavi imala u životu, mislila je Diana, to se na tebe bolje primaju takve priče. Kao da je grad, svi osim patuljčice s pjatima miss Simpson, tri četvrtine života proveo u zaljubljenosti, pa je u ovoj četvrtini postao sasvim neosjetljiv na druge. Svoj put do bolnice uspjela je rastegnuti na dva sata. Na ulazu je duboko udahнула, kao da će zaroniti u lovnu na strašnu murinu, i krenula čvrsto. Ako se

patuljčica može nositi sa sobom cijeloga života, može i ona izgurati ovo malo, hrabrila se, ali nakon pet marševskih koraka već ju je zaustavio portir.

-Kuda ti - dreknuo je iz svoje kabine. - Tražim Reginu Delavale, nije htjela reći "majku", ako se već pročulo. - Ama da tražiš mog ćaću, nećeš proći! Pogleda ga iznenađeno, možda je epidemija gripe, pa ne puštaju nikoga bolesnicima, možda je nešto drugo u pitanju... - Šta zijevaš u mene! Ne ulazi se u bolnicu tek tako! Da u bolnicu! Ne ulazi se tako ni u krčmu. Prvo se kaže dobar dan, pa ja sam ta i ta, izvolite moju osobnu iskaznicu, došla sam tim i tim poslom, a onda ja ocijenim mogu li te pustiti. Pa majka mu stara, mora postojati neki red - dok je govorio klanjao se čas na jednu, čas na drugu stranu, kao da se obraća nevidljivoj publici ili drži javno predavanje o tome kakva su prava i obaveze nekoga tko se nađe ispred portira.

-Zar nije vrijeme posjeta? - upita ona. - E, pa nije - odvrati on, potvrđujući da je i samo takvo pitanje uvredljivo po njegov položaj.

-A kada su posjete?... - Odgovor moš dobit na informacijama - nastojao je zvučati jako službeno. - Gdje su informacije? Portir pokaza prstom iza svojih leđa. - Ali i do tamo moš doć samo ako te ja pustim!... - Pa hoćete li me pustiti?... - Hoćemo ako budeš pristojna, pa fino zamoliš... - Oprostite, što je vama? - prezrivo ga je gledala. Već joj je počelo bivati svejedno hoće li ući. Ako ju ne pusti, na neki način će biti bolje za sve. I za Dianu, jer će do sutra odgoditi susret s ludom Mandom, i za doktore, jer će do sutra već smisliti što da čine s ludom staricom. - Aj, prolazi! - mahnuo je rukom poput policajca koji propušta neispravan kamion. - Kako mi se to obraćate? - pobjesnila je. - A kako to, moliću fino? - izmotavao se. - Nisam ja s tobom ovce čuvala da mi govoriš ti, prostačino jedna!... - Molim, šta's to rekla?... - To što si čuo, seljačino jedna, i onaj ko te u grad pustio takvog!... - Slušaj, mogu se ja i predomisliti - pokušavao je zaprijetiti. Umjesto da ga navede da ju ne pusti, postigla je da se portir povukao i uplašio. Ali takav mi je posao, rekao je za njom, kao da se ispričava.

Nije znala gdje da traži ludu Mandu, išla je od odjela do odjela, kroz bolničke hodnike koji su čas bili poput katakomba, pa se morala saginjati da prođe kroz niski ulaz radiologije čiji su zidovi bili obloženi čelikom i nalikovali podmornici, čas su se hodnici pretvarali u labirinte koji su vodili u krug, mimo staklenih zidova iza kojih su starci razrogačenih očiju umirali s kanilama u grlu. Činilo joj se kao da je ušla u drugi svijet ili barem u drugu državu, gdje postoje drukčiji običaji i pravila nego vani, i iz kojega je živome jednako teško izaći kako je teško bilo u njega ući. Oblio ju je hladan znoj, srce joj lupalo kao ludo i bila je sasvim sigurna da će ju zarobiti prva kardiološka patrola, i pod optužbom za težak infarkt strpati u zelenu pidžamu sa žigom bolnice. Nakon dobrih dvadeset minuta hoda slučajno je nabasala na odjel hitnih intervencija i na onu istu mladu doktoricu. - Kako je? - upita za ludu Mandu, prije nego što je djevojka išta stigla reći. - Ne znam što da vam kažem... - Iskrvarila je?... - Ne, ali... - Recite mi što se dogodilo! Diana se trudila izgledati što brižnije, upadala je doktorici u riječ i unosila joj se u lice, u strahu od njezina napada. -Izgleda da je moždani udar, prebačena je na neurološki odjel... -Nije pri svijesti?... - Pri svijesti je, ako se to tako može reći, ali nije pri sebi... - Kako to mislite?... - Ne znam kako bih vam objasnila. Ne zna za sebe. Morali su je vezati. Diana opet poče plakati. Naprosto nije znala što bi drugo. Plakala je od straha i uzbuđenja, ili od sreće, jer se činilo kako je prevara uspjela. -Možete razgovarati s primarijusom Onofrijem, on će vam više toga reći - rekla je djevojka. Nije se držala onako prisno kao jutros, iako je žalila Dianu, ali uz neki daleki osjećaj gađenja, što je svakako bilo puno bolje od Dianinih očekivanja. Uvela ju je u minijaturnu kancelariju, gdje je iza prevelikog pisaćeg stola sjedio golemi sijedi muškarac, velikog nosa i isturene donje vilice, nalik na džinovskoga albino buldoga, pokazala joj je stolicu i brzo izašla van. Diana je sjela, prije nego što je primarijus išta rekao. Nije ju ni pozdravio, niti se pomjerio iz svoga crnog naslonjača presvučenog ispucalim skajem. Ne može se ni dignuti.

Tko zna kako se uopće izvuče van i kako opet sjedne, prvo je pomislila, jer se zbilja činilo da nema načina kako bi se i najmršaviji čovjek, a ovaj je bio jako debeo, provukao između zida i stola, do naslonjača. - Eto, rekla je - više da odvrati njegov pogled, nego da prekine šutnju. - Vi ste dakle gospođa Delavale - rekao je onim dubokim i gromkim glasom koji se i u šapatu čuje s brda na brdo. - Nisam, zapravo jesam, rođeno Delavale - spetljala se Diana. - Ako je ono na što sumnjamo, onda dobro, ali ako nije, mi vašu gospođu majku nećemo moći zadržati u bolnici. U slučaju moždanoga inzulta, ovo stanje neće trajati dugo i ona će otići. Ali ako je nešto drugo u pitanju, a vi ste tu da mi kažete da jest ili da nije, tada nam je niste morali dovoditi zbog rasječenog zapešća. Dakle, pitam vas: kako se vaša gospoda majka ponašala ovih dana? Gledao je kao netko tko je u stanju prezreti svaku laž. Nije znala što da mu odgovori ili kako da dobije na vremenu. - Što se s njom događa? - upita treperavo. On ju pogleda uvjeren da laže, ili barem, pun iskustva s lažljivim pacijentima i njihovom rodbinom, odšuti nekoliko sekundi ne bi li se slomila, pa reče: - Ništa naročito, samo sam morao evakuirati pola odjela, uključujući sve sestre. - Znae, kod nas po tradiciji, koju ni komunisti nisu dirali, rade sestre milosrdnice, pobožne redovnice, čija je žrtva za bolesnike i sve koji pate zbilja bezmjerna. Morao sam ih skloniti s odjela dok god je vaša gospođa majka tu. Ono što ona radi i govori nije za ljudske uši i oči. Vi o tome ništa ne znate, je li tako? Ako jest tako, tada imamo posla s moždanim udarom, ali vrlo neobičnim, kakvoga u ovoj bolnici nije bilo u posljednjih trideset pet godina. Toliko ja, naime, pamtim! Inače takvi slučajevi postoje samo u knjigama. A u knjigama, znate, svašta piše, pa ja nisam sklon vjerovati u svaku bizarnost. Dakle, iskreno govoreći i među nama rečeno, ja vjerujem da je vaša gospoda majka u stanju kronične manijakalne psihoze, ili kako to već psihijatri zovu, i mislim da je sramotno što ste je nama doveli! Naravno, ja to ne mogu dokazati, a i kada bih mogao, ne bi vas gonili niti po jednom zakonu. Ali velim vam, gospođo, to nije pošteno, nije moralno, nije ljudski, ni prema nama koji ovdje radimo, ni prema bolesnicima koji leže na ovom odjelu i koji zbog vaše gospode majke danas nisu imali adekvatnu njegu.

A pitam se i na koji ste je način uspavali, što ste joj to dali prije nego što ste pozvali hitnu pomoć. Naime, tu bi se već moglo razgovarati o ozbiljnim posljedicama po vas. Kada ste ju našopali sedativima, vi ste svoju gospodu majku doveli u stanje smrtne opasnosti. Mala je razlika između doze koja će staricu od devedeset sedam godina baciti u duboki san i doze koja je za nju letalna. Pogotovu kada se takvim stvarima služe diletanti. A vi ste, gospodo Delavale, ili kako se već zovete, diletant, zar ne? No, nemojte misliti da ćete se tek tako izvući. Ja sam spreman svjedočiti da ste pokušali ubiti svoju gospodu majku. Naravno, u slučaju da su moje pretpostavke točne, a sve mi nešto govori da jesu, i u slučaju da vaša gospođa majka nije doživjela krajnje bizaran moždani inzult, a duboko sam uvjeren da nije i da nas na taj štos nećete uhvatiti. Takav inzult bio bi veće čudo od pojave morske medvjedice u gruškoj luci. Stoga je sad posljednji čas da priznate i da mi kažete što se zapravo dogodilo! - kada je završio, kucnuo je kemijskom olovkom o stol, kao da u ruci drži sudački čekić, a Diana se po tko zna koji put danas osjetila osramoćenom. Svima je, eto, bilo naročito stalo da ju ponize i nogom gurnu niza stranu.

-I mislite da ću sad kleknuti i moliti vas, to mislite?- gledala ga je kao vučica koja se upravo sprema skočiti na svoj tusti i nemoćni plijen, zarobljen između zida i crnog pisaćeg stola. Primarijus Onofri nije, međutim, ustuknuo. U njemu se tog časa rojila sva ona mržnja koja se nakupila od dana kada je kao mlad liječnik stupio u ovu bolnicu, vjerujući da će se zadržati dvije - tri godine, samo da nakupi iskustva, odradi staž i stekne preporuke za dobru specijalizaciju, a ostao je praktički cijeli život, specijalizirao ono što nije želio, išao ulicama koje su bivale sve tješnje što se njegovo tijelo više širilo i mirio se s istinom da nije morao ni studirati medicinu da postane ovo što jest: netko tko je uzalud želio maknuti se iz rodnoga grada, otići tamo gdje ne znaju ni njega ni njegove, i živjeti s pogledom na neko od švicarskih jezera. Kako mu želja nije ispunjena, ne osjeća razliku između sebe i zadnjega gradskog škovacina. Mrzio je pacijente i njihovu vječno brižnu rodbinu koja vara, laže i krade, pa misli da će i smrt prevariti. Mrzio je stažiste, a pogotovu

mlade stažistkinje koje protrče njegovim odjelom i na tko zna kakav način, i preko čijega kreveta i kurca, dospiju tamo gdje je on želio biti.

Mrzio je one koji umiru i one koji ozdravljaju, i odavno nije bilo ishoda kojem se mogao radovati. S istom je mrzovoljom i bez imalo strasti pisao i "b. o." i "exit. leth". A sada je pred sobom imao ženu koju je uhvatio u laži i svejedno joj ništa nije mogao.

-Vi se igrate sa mnom, mislite da to možete? - rekao je, odgovorite kad vas pitam! - zaurlo je, a Diana je pokušavala netremice gledati ga u oči. Kao da lav ništa ne može dok god antilopa ne spusti pogled. - Vi ste...- nije znao što, jer mu se nijedna uvreda nije činila dovoljno dubokom - kurva!- izgovorio je tiho. - Mislim da smo završili - sabrano mu je odvratila, digla se i pošla van.

- Marš napolje! - viknuo je primarijus Onofri, kada je Diana već zatvarala vrata. Njegov glas odjeknuo je hodnikom prebojanim u dvije nijanse masne zelene boje, s linoleumskim podom u trećoj zelenoj. - Što vam je rekao? - pitala je mlada doktorica.

- Zbilja vas zanima? Ako vas zanima pitajte njega. Mislim da će vam rado odgovoriti, koliko god bila ozlojeđena, Diana se osjećala puno bolje. Bila je sigurna da joj ludu Mandu neće vratiti. Nemaju načina da to učine, osim da je pošalju poštom. Popustili su mu živci.

- Inače je dobar liječnik, vjerojatno najbolji u gradu. Znae, to su godine - djevojci je bilo neugodno. - Dobro, a sad recite gdje mi je majka? - hladno će Diana. Upravo su je vratili na odjel... Mogu li je vidjeti?... Ako želite... Da, želim, zašto ne bih željela. Mislite da bih se mogla iznenaditi?... Morali smo je vezati, rekla je doktorica daju pripremi, ali riječi su zvučale strasnije od onoga što su trebale reći. To je sasvim u redu, odvrati Diana. Nije u pitanju izljev krvi u mozak, encefalogram joj je savršen, kao u najnormalnijega čovjeka. Diana se nasmija: U to nisam ni sumnjala! Stajale su iznad postelje na kojoj je luda Mande ležala poleđuške, bez jastuka ispod glave, pokrivena sivom vojničkom dekom i preko nje vezana kožnim remenima. Mogla je gledati samo u strop ili u iskrzani noćni ormarić pokraj kreveta.

Šutjela je, što je Dianu iznenadilo, jer bi zadnjih mjeseci proklinjala i vikala čim bi se probudila nakon sat ili dva dnevnoga

sna. Bako, pozva ju doktorica, vidite tko vam je došao. Ali starica se nije ni pomakla, niti je ičim pokazala da čuje.

Po ritmičnom i pravilnom treptanju moglo se vidjeti da je budna i savršeno mirna. Diana nije znala što da čini. Najradije bi se okrenula i izašla, ali to bi bilo grubo, možda i nepošteno prema djevojci koja joj je vjerovala i možda joj još uvijek vjeruje.

Postojala je i sasvim mala mogućnost da je luda Mande čudom nestala kao što se čudom i pojavila, i da je vezana starica ona Regina Delavale koja je nestala jednoga novembarskog jutra, kada je neka druga žena u njezinom tijelu počela s proklinjanjem i razbijanjem. Nije Diana u to ozbiljno povjerovala, ali se ipak nije usuđivala učiniti nešto zbog čega bi kasnije žalila.

- Čuje li nas? - upita nakon desetak minuta. - Ne znam - reče doktorica i preleti dlanom ispred staričinih očiju. Luda Mande je trepnula.

- A da ju odvežemo? - predloži djevojka. Diana nije htjela reći ni da ni ne. - Ne znam. Ja se u to ne razumi jem... - Mislite da se ja razumi jem? Vi ste joj ipak kćer, pa odlučite, zvučala je zlobno. - Ne mogu više - reče Diana i zaputi se van. Stajala je naslonjena na zid hodnika, s rukama na leđima, i nije znala šta da radi. Sjetila se da je negdje zaboravila vrećicu sa stvarima za ludu Mandu, vjerojatno u primarijusovoj kancelariji. A onda se iz sobe začuo krik. Utrčala je unutra i zatekla ludu Mandu kako mladu doktoricu stišće za vrat. Diana ju uhvati za ruke. Pokušavala je lomiti staračke prste, vikala je, a onda su utrčala dvojica muškaraca u bijelim ogrtačima. Jedan je odgurnuo Dianu da je pala i srušila svjetiljku s noćnoga ormarića. Ostala je tako ležati, iako sasvim pri sebi i sabrana, ali joj se činilo da će, ako ustane, biti kriva za lom i ciku, treskove koji su zvučali kao da daska udara po dasci; vidjela je doktoričinu nogu u bijeloj drvenoj klompi, na narančastoj dječjačkoj sokni bile su nacrtane nogometne lopte. - Je li vam dobro? - muškarac u bijeloj kuti pomagao je Diani da ustane, drugi je pokušavao iglom pogoditi stražnjicu lude Mande.

Doktorica je sjedila na podu, naslonjena na krevet, opuštenih mrtvih ruku, i hvatala je dah.

- Dobro mi je - odgovori Diana - nisam kriva. Dali su joj čašu vode i odveli je doktoru Vlahoviću, mladom anesteziologu koji se kao neka vrsta liječničke zvijezde vratio sa studija iz Zagreba, premda je imao ponuda sa svih strana kao jedan od najboljih studenata u povijesti fakulteta, jednako sjajan i na specijalizaciji. Primili su ga, iako bolnici nije trebao anesteziolog. Ni ona tri uglavnom nisu imala posla, jer kirurški odjeli uglavnom nisu funkcionirali, što zbog nedostatka kirurga, što zbog potpuno propale opreme, pa su operabilne bolesnike slali u druge bolnice i gradove, a doktora Vlahovića spremno su prihvatili, kao što bi seoski nogometni klub prihvatio mladog Maradonu, vjerujući da će sa njim lakše doći do novca za obnovu bolnice. On se na odjelu bavio poslovima opće ili interne medicine, ništa nije radio ili bi, u vrijeme južine i razdoblja izrazite Onofrijeve netrpeljivosti, razgovarao s pacijentima i njihovom rodbinom. Pružio je Diani ruku, Ares, rekao je, a njoj u prvi mah nije bilo jasno što to znači. Tek kasnije, kad na vratima sobe ugleda "dr. Ares Vlahović, anesteziolog", shvatit će da joj je rekao svoje ime, što doktori nikada ne čine i što će Diani biti potvrdom besprijekorne finoće, kojom će objasniti i Aresovo tragično stradanje. - Nesretnica je potpuno psihotična. Ne zvuči lijepo, ali je narodski točno: ona je luda! Ne morate mi ništa reći, jer sve znam. Jasno mi je da se to nije počelo događati danas, i mogu misliti što ste s njom preživjeli. Također mi je jasno zašto ste je nama doveli. Na psihijatriji je nisu željeli primiti, je li tako? Problem je u tome što mi ni uz najbolju volju, a ja je imam, ima je i doktorica Fočić, upoznali ste je, nemamo što činiti s vašom majkom na ovom odjelu. Znam da je to vama strašno, ali istina je da zbog takvog slučaja pada cijeli sistem. Više ne pomažemo ni onima kojima bismo mogli pomoći, govorio je mirnim i tihim glasom, u kojemu je istovremeno bilo i razumi jevanja i hladne razložnosti. Ali ja je ne mogu vratiti doma!, zavapila je. Vjerujte da mi je to jasno i da vas na to nikada ne bih prisiljavao, i nagovarao. Pokušat ćemo je zadržati zbog rana na rukama koliko god budemo mogli. Ali to je kratko.

Ne više od dva - tri dana. U međuvremenu bismo nešto morali smisliti.

Te večeri dogodit će se sve ono što će dovesti do smrti Regine Delavale ili lude Mande. Najprije će, malo nakon što se Diana zaputila kući, u sobu doktora Aresa Vlahović poput furije uletjeti primarijus Onofri i napasti ga pitanjem tko ga je ovlastio da psihotičnu staricu zadrži na odjelu. Je li on svjestan koje sve propise krši i kako ugrožava živote bolesnika i ljudsko dostojanstvo osoblja. Ares mu je odgovorio da je njemu Hipokratova zakletva iznad svega toga, na što se Onofri cinično nasmijao i primi jetio da je mladome kolegi pička iznad svega i da je to jedini razlog što se iz Zagreba vratio u grad. Od drugih možda i može sakriti način na koji se ophodi s doktoricom Fočić, ali od njega ne. Ares je na to skočio kao oparen. - Ne dozvoljavam! - povikao je, što Onofri shvati kao otvoreni poziv na fizički obračun, prevrnu stol s kompjutorom i krenu na mladoga kolegu. U taj čas, kao za nesreću, u sobu je ušla mlada doktorica, što je spriječilo tuču, ali je primarijusu poslužilo kao novi dokaz njegove teze. Što ona tu radi ako nije dežurna, i već bi puna četiri sata trebala biti izvan bolnice. Nakon prijetnji i vrijeđanja, koja su samo dijelom bila uzvracena, primarijus Onofri napustio je sobu da glavnoj sestri naredi da odveže bolesnicu Reginu Delavale, jer na njegovom odjelu, na kojemu ne leže opasni psihijatrijski bolesnici, nitko ne smi je biti vezan. Nakon što je to učinio te zaprijetio da će u slučaju ponovnoga vezivanja primi jeniti najoštrije stegovne mjere protiv glavne sestre koju od sada smatra odgovornom, primarijus Onofri je otišao kući. Tokom noći doktor Ares Vlahović je četiri puta glavnoj sestri naložio da pacijentici Regini Delavale intramuskularno da je sredstva za smirenje. Devedeset sedmogodišnju staricu pritom su svaki put morala držati trojica bolničara, od kojih su dvojica bila pozvana s odjela traumatologije. Dozu bi svaki puta udvostručio, ali nakon kratkoga perioda smirivanja, starica se dizala iz kreveta i kretala u svoj razbijački pohod. Pritom je iskazivala nevjerojatnu fizičku snagu i vitalnost, sasvim neprispodobivu ne samo njezinoj dobi, nego i spolu.

Kada je glavnoj sestri četvrti put naložio da udvostruči dozu, ona je doktora Vlahovića upozorila, premda je on to kao sjajan specijalizant anesteziologije morao znati, a znao bi i da je student prve godine medicine, kako je prepisana doza smrtonosna. To jest, usmrtila bi i muškarca mlađe dobi i snažne fizičke građe. Na to je doktor Vlahović samo ponovio svoju uputu. Četrdeset pet minuta kasnije konstatirana je smrt Regine Delavale. Primarijus Onofri je ujutro slučaj prijavio policiji, nakon što je iz bolesničkoga kartona iščitao ubojstvo. On je, vjerojatno, pozvao i novinare, koji su se zatim raspisali o Mengeleu iz naše bolnice, a afera, najveća od kraja rata, u tren oka protresla je grad. Mit o genijalnom mladom anesteziologu rušili su isti koji su ga i stvarali, uglavnom s jednakim argumentima, samo što je ono što bi se do jučer uzimalo kao razlog za pohvalu danas bilo izvorom najvećih pokuda. Na studiju je bio tako briljantan, jer je još tada planirao savršeno ubojstvo medikamentima.

Mir i sabranost zapravo su potvrđivali njegovu bešćutnu prirodu, karakterističnu za psihopate u bijelim mantilima kakvih je, kao što znamo, u povijesti bilo mnogo. Njegovo lijepo i čisto lice otkrivalo je da najveći zločinci uopće ne izgledaju kao zločinci. Naravno, nitko se nije obazirao na to što je doktor Ares Vlahović za sobom ostavio pisani trag, u bolesnički karton je bila upisana točna doza sedativa, pa samim tim zločin nije mogao biti savršen, niti bi priča o njegovoj ledenoj bešćutnosti smjela biti ispričana. Ta i neke druge pojedinosti koje su demantirale novinske i ulične konstrukcije, prešućivane su i odbacivane kao da se radilo o filmskome scenariju, a ne o životu, pa je trebalo eliminirati sve što bi previše kompliciralo priču ili narušavalo njezinu žanrovsku konstituciju. Nesretni Ares je zbog ljubavi zapao u neprilike iz kojih će se teško izvući. Naime, prostačka primjedba primarijusa Onofrija u vezi doktorice Fočić imala je podlogu u stvarnosti - nikad se on ne bi vratio u grad da nije bilo nje - niti bi, da nije zaljubljen, dozvolio sebi da se umi ješa u živote koji ga se nisu ticali i tako presudi Regini Delavale, ženi koju nije poznavao, a bila je majka druge žene nad čijom se sudbinom njegova odabranica tako sažalila. Laž je da ga je ona nagovorila da udvostručava doze sedativa sve do smrtonosne, doktorica Fočić uplakana je napustila

bolnicu puno prije tih događaja, ali Ares je znao što ona od njega očekuje i što bi i sama učinila da se zatekla u istoj prilici. Kao što je u usnuloj starici vidjela svoju baku, tako je i u ludoj Mandi vidjela nešto što nema drugi razlog svoga postojanja osim da unesrećuje svijet oko sebe. I jedno i drugo savršeno je razumljivo i blisko srcu i svjedoči o plemenitosti duše u koju se Ares zaljubio, više nego u doktorčinu fizičku ljepotu. Međutim, ništa od toga neće biti argument ni pred ljudima, ni pred tužiteljima i sucima, jer zakoni bi morali biti napisani u više tomova nego što je knjiga u washingtonskoj Kongresnoj biblioteci i ne bi se našao nitko, osim možda Boga, tko bi ih tako dobro poznao da može suditi u potpunome skladu s ljudskom dušom. Sve je to Diani bilo jasno nakon što je potpisala primitak smrtnoga lista Regine Delavale, a suze koje je pustila na gradskome groblju, što su začudile njezinu djecu i zadovoljile rodbinu i prijatelje, bile su upućene lijepome Aresu i mladoj doktorici. Zemlja koja je tutnjala po crnome furniru mrtvačkoga sanduka nije pokopavala Dianinu majku, jer je ona već odavno bila mrtva, nego to dvoje mladih ljudi, u koje se, nije pretjerano reći, zagledala i zaljubila na način koji nipošto nije lišen erotskih konotacija. Možda i više od moralnoga čina i obaveze koju je Ares stvorio svojom žrtvom, ono što je Dianu privuklo njemu i njegovoj družici bila je njihova čista ljepota, pojačana smislom bijelih liječničkih mantila i infantilnih detalja, kakav je onaj sa soknicom na kojoj su iscrtane nogometne lopte. Optužbu Aresa za ubojstvo doživjela je kao posljednju osvetu lude Mande, s kojom je njezino tromjesečno ludilo dobilo svoj konačni zločinački smisao. Otišla je s ovoga svijeta po vlastitoj odluci i udarivši svoj pečat na živote onih koji su je ispratili. Time se njezinih devedeset sedam godina dalje produžavaju i trajat će dok god je onih čijim je putovima promi jenila smjer. Troje će se ljudi, dvije žene i muškarac, do vlastitoga kraja sjećati nje i u dušama će nositi njezino zlo, da bi ga, ako sasvim izgube nadu, predali drugima i tako učinili besmrtnom prokletinju lude Mande. Sjedila je nakon pogreba na krevetu spavaće sobe i gledala u svoju djecu, zbunjena kao i oni, ne znajući što da čini i kamo da krene sada kad više ne postoji ono što joj je mukom i strahom ispunjavalo život, a sad kad je to otišlo, nije mogla osjetiti nikakvu sreću.

-Eto, sad je gotovo - rekla je Mirna i mahinalno se uhvatila za svoju lijevu dojku. Darijan se kratko nasmijao, ona se trgnula i zatim shvatila i počela se smijati kao luda. - Dajte, prestanite više! Diana je htjela biti stroga, ali niti je tako zvučalo, niti je zapravo bilo razloga za strogost. Onda se i sama zasmijala, nezaustavljivo i neutješno, i što se više smijala, to su se u njoj bolje mi ješale radost i tuga, kao što se mi ješaju slatka i slana voda pa tako stvaraju duboke snažne virove u kojima se utapaju stranci i samoubojice, tonu probušene lopte, pivske boce i plastični brodići, žrtve nemara, ravnodušnosti ili naprosto starosti. Mirna se još jednom uhvatila za lijevu dojku, sada namjerno, vjerujući da tako produžava razlog za smijeh, a zapravo ga je prekinula.

XIII

Mirna je navršila desetu kad joj je u dva mjeseca iznenada narasla lijeva dojka. Desna je i dalje bila potpuno ravna, kao u dječaka njezinih godina, a lijeva je bila krupna, jedra i čvrsta, skoro kao polovica dinje, s pravom ženskom bradavicom koja bi se ispupčila pri dodiru s hladnom stijenkom kade. Kao mali kurčić, rekao je Darijan, pa ga više nije puštala u kupaonicu dok bi se tuširala. Bradavica na desnoj strani skoro da nije ni postojala, malena, svijetla i nevidljiva, nije reagirala ni na toplo ni na hladno. Svakodnevno bi to provjeravala, neodlučna koja je strana više plaši i koja na odvratniji način potvrđuje da nešto s njom nije u redu. O svojoj ženskosti još ništa nije znala, jer po Dianinom uvjerenju nije došla prilika da joj se kaže. Uostalom, u vrijeme kada je Mirni počela rasti dojka, Diana je otputovala u Kairo, gdje će, putujući s kraja na kraj Afrike, provesti četiri luda mjeseca s Markom Radicom, kapetanom duge plovidbe, u kojega je godinama ludo zaljubljena i koji je, vjerovala je tako, njezinu djecu prihvatio kao rođenu. Njih je ostavila na brigu svojoj osamdesetpetogodišnjoj majci, nad čime se skandaliziralo šire susjedstvo, pa se po gradu pričalo da je Diana, pokojnoga Vida Kraljeva, napustila djecu i pobjegla s nekim crncem u kojega je ona stvar, svjedočile su zabrađene udovice, tolika da bi njome moga murve otresat a da se

ne popne na stablo. Takva ogovaranja nisu uznemiravala Reginu Delavale. Previše je toga preko glave preturila, a i sama je u ustima već isprala pola grada, pa je na neki način i bilo u redu da joj se vraća. Osim toga, pomalo je i uživala u nami jenjenoj joj ulozi. Malo kojoj se ženi dogodi, pa bilo to makar i u ogovaranjima, da u tim godinama iznova postane mučenicom koja se sa svojih deset prstiju brine oko dvoje male djece. To mu ga dođe kao druga mladost, treći zubi, čudesno preporađanje, nešto u čemu je svaka muka slatka. Zнала je da će novostečeni ugled kratko trajati, jer će se Diana vratiti, a ona će opet biti baba do kakvih grad drži tek malo više nego do pasa koji se sunčaju na trgu. Ali sad je svi pozdravljaju s poštovanjem, pitaju je za zdravlje i treba li joj što, sve se nadajući da će im se požaliti i tako novim detaljima obogatiti priču o kurvi koja je otišla za crncem velika kurca. No, govorila bi im da je dobro i čudi se zašto svi kukaju na južinu kad ona ništa ne osjeća. Ne žali se stara baba što ju bole kosti već zato što joj treba bokun muškog!, rekla je na užas onih koji će to dalje prenositi. I napominjati da u tome ima nešto, jer krv ipak nije voda i jasno je u koga se crnačka kurva uvrгла. Ima žena kojima je toliko duboka da je nijedan naš ne može napuniti! I onda traže crnca, znalački je posvjedočio Mijo Alavanja, Reginin vršnjak i gradski galeb s kraja dvadesetih, kojemu je nakon afere s nekom Svabicom u mladosti otpao nos, čime je završena jedna, a započela druga Mijina karijera. Od velikoga ljubavnika pretvorio se u mjesnog mudraca i stručnjaka za sve aspekte erotike i rasploda u ljudi i životinja. Zatvorio bi se u štalu i nagovorio svakog konja, bika i gudina da naskoči na ženku. Nije se znalo kako mu to uspijeva, a on je ljubomorno čuvao tajnu svoga umi jeća, i tako zarađivao veliki novac. Pričalo se da je Mijo Alavanja na sličan način liječio i ljude od impotencije, legenda govori da je nekom Ahmi, partizanskome majoru iz Gacka koji je na Neretvi ostao bez oba testisa, učinio da napravi dijete. Dakle, Miji se moglo vjerovati, pa mu se vjerovalo i to da nekim ženama iz anatomskih razloga treba crnački kurac. Domaćini su tek živjeli u nadi da to nisu baš njihove žene.

Regina nikome nije htjela dati gusta, niti se uznemiravala pričom o crnačkim moćima, i u tome je bila jednako određena kao i u namjeri da iskoristi priliku kakva joj ne bi bila pružena da Diana nije pobudalila za tim Markom Radicom. Uostalom, oko djece i nema velikog posla. Trebalo im je oprati i ispeglati, brinuti se da slabo obučeni ne idu na zimu i da imaju šta za pojesti. Ionako im nije trebalo kuhati, jer nikad nisu ni okusili njezinu kokoš, nego bi obijesno čepili noseve i činili gadljive grimase dok bi se kuhala u onom najvećem zelenom loncu. Umjesto toga jeli su svoje eurokreme i paštete, što Reginu nije previše živciralo, iako nije shvaćala kako netko može ne jesti kuhanu kokoš, kad bi je ona u dva dana cijelu pojela i još bi lizala prste, kao što su ih lizali i svi njeni. S novim generacijama dolaze i novi običaji pa je ne bi iznenadilo da dođe vrijeme kad više nitko neće u loncu kuhati kokoš i kada će se svima rigati pri pogledu na troprste goluždrave nožice što vire iz kipuće vode, kao što se riga njezinoj unuci. Moglo bi se reći da je u tome, što ju je Diana ostavila samu s djecom, bilo i gastronomskoga užitka. Mogla je kokoš skuhati kad god joj je bila volja, a ne da kćer stalno zanovijeta kako je zaboravila što su jučer jeli, pa je danas skuhala isto. Mirna je od bake pokušavala sakriti čudo koje je na njoj izniknulo, zvala bi Darijana koji joj je širokim vojničkim zavojem čvrsto obmotavao gornji dio tijela, oblačila je široke košulje i bježala od Regininih očiju.

U školi je bilo lakše nego doma, čak i nakon što su djeca počela primjećivati da joj je lijeva strana deblja od desne, a dječaci su se zatrčavali da svojeručno provjere što je to, pa bi ih mlatila čime je stigla. Ali nekako joj se činilo kako njezina deformacija u takvome okružju i nije u toj mjeri nenormalna. Tješila se da je ta dojka ipak manji užas od fibroznih bubuljičavih lica, grbe na leđima sirote Ane i vodene glave Nazifa iz prve klupe, ali kada se nakon tri mjeseca rasta dinjasta izraslina počela bližiti svome vrhuncu, Mirna je shvatila da je to strasnije od svih bubuljica i svake grbe, jer je nezaustavljivo, smrtonosno i sramno. Na kraju će je ta dojka sasvim prerasti i ubiti kao što ubija rak. Možda to i jest rak, nije znala, kao što nije znala zašto ju hvata užasni stid kada u ogledalu kupaonice ugleda pola od onoga što je viđala na tijelima odraslih žena po